16 LOETSE 1986 KE LETSATSI LEO BASEBETSI BA MORAFONG BA 177 BA ILENG BA LAHLEHELOA KE MAPHELO A BONA.

LETSATSI LA KINROSS

KAMOO BASEBETSI BA 177 BA ILENG BA TIMELA KA TENG KOTSING EA MORAFONG

Ka la 16 Loetse 1986 ka hora ea borobong hoseng,ho ile ha qala mollo ka tlase mokoting, botebong bo ka bang limetara tse 1 600, Shaft No. 2 ea morafong oa Gauta oa Kinross o pela Evander. Liketsahalo tsa ho bakileng mollo oha ke tsena:

Team leader, Cde. Khisis Mbuthuma o ile a bona seporo se khaohileng ka tonoro e tlohang Shaft No. 1 ho ea Shaft No. 2. Hobane tonoro ena e ne e sebelisoa hape bakeng sa ho tsamaisa methiriele e phahamisang, e ne e le ntho ea bohlokoa hore seporo seo se lokisoe ka potlako. Eitse hoba a bone seporo seo se khaohileng, a ea ho santata ho ea e bolella ka sona, mme eona ea tla ka potlako ho tla lokisa seporo seo. "Team leader" ea bokella diphahlo tsa mosebetsi mme ea bitsa litho tse hlano tsa sehlopha sa hae ho ea le ena moo ho ilo lokisoa seporo teng. Santata enoa e mosoeu a qala ka ho khaola mme a sebelisa cutting torch. Eitse ha a tima toche ena ea ho khaola ho ile ha ba le lelakabe le tsoang ho eona, yaba libotlolo tsa gase li tšoara mollo. Basebetsi ba ile ba leka ho tima mollo oo empa oa nna oa ba moholo le ho feta. Santata enoa oa motho e mosoeu a re ba nne ba tsoelepele ka ho tima mollo oo. Ha a ntse a ba laela joalo, o ne a ntse a balehela ka nqeng ea Shaft No. 1.

Mollo o ile oa kopana le makoeba a "polyurethane" a neng a le ka tonorona, yaba le ona a qala ho tuka. Malakabe a mollo a qala ho ba maholo ka ho fetisisa ha a ntse a tuka joalo, a ne a ntša mosi o kotsi o nang le chefo o ileng oa tlala station tse peli 14 le 15. Basebetsi bohle ba ileng ba hlokahala ba ne ba sebetsa mekatong ena e mebeli. Hara mpa ea busiu, e ne e le basebetsi ba 177 ba shoeleng, mme ba fetang 230 ba tsoileng likotsi. Ena e ne e le kotsi e mpe ka ho fetisisa e kileng ea hlaha merafong lefatšeng ka bophara hara sebaka sena sa lilemo tse lekholo. Ho neng ho nahanoa hore ke mollo o monyenyane feela ho ile ha ba mahlomola a maholo ho ba malapa a bao ba hlokahetseng. Bosiung ba la 16 bahiri ba ne ba bolella basebetsi hore ba khutlele mosebetsing. Empa basebetsi ba ile ba hana ho qobelloa ho ea ka tlase mokoting.

Tšebetso tsa khethollo li ile tsa bonahala hape ha basebetsi ba shoeleng ba batšo le ba basoeu ba ne ba tsamaisoa ka likoloi tse fapaneng, hape ba kengoa lefelong la ho bolokela ditopo tse fapaneng. Le ba neng ba tsoile likotsi ba ile ba romeloa lipetlele tse fapaneng. Bahiri ba ile ba hlophisa tšebeletso ea thapelo empa basebetsi ba ile ba khaoletsa tšebeletso eo hobane ba sa ka ba bolelloa ka eona, kapa ha bolelloa le NUM ka eona. Mokhatlo oa basebetsi o ile oa hlophisa tšebeletso ea ona e ileng ea keneloa ke basebetsi ba bangata haholo le baahi mane Secunda. Melaetsa ea matšiliso e ile ea fumanoa ho tsoa karolong tse ngata tsa lefatše, ho kenyelletsa mebuso, mekhatlo ea basebetsi, likereke le mekhatlo e meng hape.

HLAHLOBO EA LITOPO (POST MORTEM)

NUM e ile ea khetha ngaka ya ho hlahloba ditopo e ileng ea eba moemeli oa eona ha ho ne ho hlahlojoa litopo tsa ba hlokahetseng. Hlahlobo ena ea litopo e ile ea etsoa mane lefelong la ho bolokela ditopo la muso toropong ea springs. Hobane lisebelisoa li ne li sa lekana, ngaka ha e ea ka ea etsa mosebetsi o phethahetseng. Litopo tse 33 tse neng li ilo hlahlojoa, li ile tsa bokelloa holimo ho etsa qubu. Hape, baile ba qobelloa ho sebelisa lithulusu tsa temo tse tšoanang le lisaga le tse ling, hobane ho ne ho se na lisebelisoa tse nepahetseng. Hona ho bontša hore 'muso le ba o sebele tsang ha ba hlompho ea motho e motšo leha a se a hlokahetse. Hona ha ho a ka ha etsahala ka basebetsi ba basoeu ba ileng ba shoa kotsing eo.

LIPATLISISO TSA KOTSI

NUM e ile ea tla le litsebi tse peli tse hlahang mose ho tla thusa ka lipatlisiso tsa kotsi ena. Litsebi tsena tse peli e ne e le Herbert Eisner — eo e neng e le moinjinere ea neng a se a phomolong, mme ena o ne a sebetsa laboratoring ea mollo mane Engelane, le Dr. Peter Westerholm ea eng a hlaha Swedish Labour Federation. Ha Mongoli Kakaretso oa NUM a ne a etetse sebakeng seo kotsi e neng e hlahile ho sona ka letsatsi le hlahlamang leo la kotsi, ho ne ho se na lipatlisiso kapa hlahlobo e nepahetseng e neng e etsuoa. Litsebi tsena li ne li tlisitsoe hore li tlilo etsa lipatlisiso tse felletseng. Bahiri ba ile ba hanela ba mokhatlo oa basebetsi mmoho le litsebi tsena ho kena sebakeng seo kotsi e neng e hlahile ho sona. Ebile feela kamora phatlalatso e ileng ea etsoa mona kahara naha mmoho le linaheng tse kantle moo bahiri ba ileng ba lumella ba mokhatlo oa basebetsi ho kena.

Ka la 29 Loetse — matsatsi a 13 kamora kotsi eo — yaba hona ho hlahlajoang sebaka seo. Bahiri ba ne ba menile batho ba bangata le mekhatlo e mengata, ho kenyelletsa le lisoasoi tsa Inkatha, ho tla hlahloba. Hona ho entsoe ka maikemisetso a ho thibela NUM hore e se ke ea fumana tsebiso e phethahetseng hlahlobong eo. Litsebi tsena le tsona li ile tsa haneloa ka sampole ea makoeba ao bakeng sa ho ea etsa liteko ka bo bona, ho bona hore a na le likhemikhale tse joang. Kamora hlahlobo eo bahiri ba ile ba hana ho araba lipotso tse ling ka kotsi eo.

LETSATSI LA BOFIFI

Mokhatlo oa basebetsi o entse boipiletso ho basebetsi ho re ba ele seli letsatsi la 1 Mphalane joalo ka letsatsi la bofifi bakeng sa basebetsi ba ileng ba lahleheloa ke maphelo a bona koluoeng ea Kinross. Basebetsi ba ile ba etsa hona ka tsela e ntle haholo. Basebetsi ba merafong ba ka bang ka holimo ho 325 000 ha ba ka ba ea mesebetsing ba hlompha letsatsi lena. Holima moo basebetsi ba ka bang ka holimo ho 275 000 ba COSATU ba ile ba ela seli letsatsi leo ka mekhoa e mengata. Ba bang ha ba ka ba ea mesebetsing, ba bang ba tšoara litšebeletso mesebetsing ea bona.

Letsatsi lena le ile la hlomphuoa hape le ke basebetsi bao e seng ditho tsa mokhatlo. Ho ile ha tšoaroa litšebeletso tse ngata tse kholo naheng ka bophara kamora boipiletso ba NUM. Litšebeletso tse ling tse ngata li ile tsa tšoaroa le ha ho ne ho ena le maponesa a managata a tšoere le lintja tsa ona.

LILEMO TSE 10 TSA NTOA

Ho ea mafelong a selemo sena, NUM e tla be e na le lilemo tse leshome e le teng. Basebetsi ba merafong bohle ba kopjoa ho keteka ketsahalo ena ea histori makaleng le mabatooeng ohle. Ntlokholo (Head Office) ea NUM e tla be e hokahanya mekete ena naheng ka bophara.

Makala ohle le mabatooa ohle a tšoanela ho buisana ka mokhoa o motle oo a batlang ho keteka ka ona.

Mehopolo le likeletso tsohle li ka romeloa ho litho tsa komiti ea bohokahanyi (Co-ordinating Committee), tlhokomelong ea Frans Baleni le Lebo Moroe, nomorong ena ea fonofono (011) 833-7012 — NUM Head Office.

Mehopolo le likeletso li ntse li amoheloa le ho tsoa ho litho tse sebeletsang mokhatlo (staff members).

COSATU E HLOMME LETŠOLO LA "ROLLING MASS ACTION"

PHETOHELO EA LEKHETHO LE KETSAHALO TSA KHANYETSO KHAHLANONG LE BA LWANTŠANANG LE MEKHATLO EA BASEBETSI

Phetohelo ea lekhetho e se e hlophisitsoe bakeng sa ho tiisetsa hore 'muso oa khethollo o fetoha ho ba oa demokerasi ka potlako. Qeto ea ho emisa ka ho lefa lekhetho — LEKHETHO LEO O LE LEFANG HA O QETA HO FUMANA MOPUTSO (PAYE) — e nkiloe Sebokeng sa Letšolo sa COSATU se neng se tšoeroe ka la 11-13 Loetse, Gauteng. Likhampani tse loantšanang le mekhatlo ea basebetsi e tla arigoa hampe ke liketsahalo tsena tsa khanyetso tse tla be li etsoa ke mekhatlo ea Selekane sa Tokoloho (Liberation Alliance) 'moho le linaha tsa machaba. Tse ka holimo lenaneng lena ke likhampani tse ileng tsa qosa basebetsi ba ileng ba nka karolo seteraekeng se akaretsang sa mohla la 3 le 4 Phato le tseo tse etsang liphutuhelo tse soro ho basebetsi.

Bahiri ba emetsoe ho fihlela mohla la 1 Mphalane hore ba ikarabelle kopong ea COSATU ea hore ba tlohele ho nka chelete tseo ba li ntšang meputsong ea basebetsi ba li nehe 'muso joalo ka lekhetho. COSATU e batla hore lichelete tse joalo tsa lekhetho li kengoe letloleng le ikhethang le laoloang ke mekhatlo eohle la "LETLOLE LA LICHELETE BAKENG SA AFRIKA BOROA EA DEMOKERASI" (FUND FOR A DEMOCRATIC SOUTH AFRICA). Boekhoto (boycott) e tla qala ka Pulungoana ke mekhatlo ea demokerasi, 'me bahiri ba lebelletsoe ho emisa ka ho neha 'muso lichelete tsa lekhetho tsa basebetsi ho tloha ka Tšitoe.

Diketsahalo tsa khanyetso tse reriloeng khahlanong le likhampani tse tebetseng basebetsi ba neng ba tšehetsa seteraeke se akaretsang sa Phato li kenyelletsa ho hapuoa ha meaho (occupations), ho se reke mabenkeleng a itseng (consumer boycotts) le tšusumetso ho tsoa 'linaheng tse 'kantle. Anglo American Co-operation (AAC) ke e 'ngoe ea tseo tse leng lenaneng bakeng sa liketsahalo tsena tsa khanyetso hobane e tebetse litho tsa NUMSA le tsa NUM morafong oa eona oa taemane oa De Beers.

Seboka se entse litšisinyo le likhothaletso bakeng sa:

★ Tsa ikonomi ★ Matlo ★ Motlakase ★ Theko tsa lijo le VAT ★ Komello ★ Litokelo tsa basebetsi ★ Litokelo tsa basebetsi ba mapolasing ★ Lipuisano tse kopanetsoeng le bahiri ★ Likhetho bakeng sa 'muso oa demokerasi★ Thuto le thupello ★ Bokhoni ba ho bopa mekhatlo ea basebetsi ★ Litokelo tsa basali

Ho ka nna ha ba le seteraeke se akaretsang hape ha ho se na tsoellopele e bonahalang matšolong ana.

MANANEO A LIKETSAHALO

Mphalane:
1 - 31 — ho hapuwa ha liófisi tse kholo (national/head offices) joalojoalo. Dikhampani tse ileng tsa tebela basebetsi.

Mahareng a Mphalane:
1 — Boitseko ba SACCAWU mabapi le lipuisano tse kopanetsoeng le bahiri.

Mphalane:
11 - 19 — Beke ea Boitseko mabapi le lipolotiki le ho fedisa mefere fere ea 'lintoa.

Mphalane:
11 — Letsatsi la Machabachaba mabapi le kutloelo bohloko ho batshoaruwa ba lipolotiki. Litjhebisano mmoho ha patoao ke ho lokolohog hog batsoaruoa ba lipolotiki mmoho le letšolo meahong ya litjhankane le dioffising maponesa.

Mphalane:
13 - 19 — Mabatooa a etse qeto ae liketso mmono le ho hapa meaho ae faboriki.

November:
1 — Letsatsi leo ka lona COSATU, ANC le SACP li tla qallang ho sepatale lekqetho (PAYE).

Tshitwe:
1 — Letsatsi leo bahiri ba tla emisa ho lefa lekgotho (PAYE) ho mmuso (Government).

NUM e fenya R2,6 Million bakeng sa ba ileng ba tsoa kotsi Koluoeng ea Kinross

NUM e fentse R2,6 million ntoeng eo e neng e e loana ka ho ea ka molao khahlanong le Morafo oa Gauta oa Kinross o ka tlasa Genmin, bakeng sa litefello tsa ba ileng ba hlokahala koluoeng ea morafo ka 1986.

Ho tloha haesale basebetsi ba 177 ba bolailoe kotsing eo e neng e le mpe haholo ea morafong oa gauta, NUM e ne e ntse e tšoarahane le ntoa ena e telele le bahiri hore ba lefe ba malapa a bao ba ileng ba hlokahala kotsing eo.

Kamora lilemo tse tšeletseng, bahiri ba Kinross eaba hona ba lumelang ho lefa R2,6 million bakeng sa malapa a bao ba ileng ba hlokahala.

Ka ho ea ka tharollo ena le NUM, R1,4 million e tla kengoa letloleng (trust) le tla hlongoa bakeng sa molemo oa ba malapa a bao ba ileng ba etsa nyeoe ka molao khahlanong le Morafo oa Kinross.

Liranta tse ling tse etsang R1 million li tla kengoa letloleng le leng bakeng la molemo oa ba malapa a eso ka a etsa nyeoe ka molao khahlanong le morafo oa Kinross, mme bao ba ka e etsang ha nako e ntse e tsamaea.

Chelete e setseng e ka etsang R200 000 e tla sebelisoa ho lefa boramolao (lawyers) ba NUM ba ileng ba fana ka litšebeletso tsa bona nyeoeng ena.

MOKHOA OO "TRUST" ENA E TLA TSAMAISOANG KA ONA KE ONA

Ho etsa bonnete ba hore ba neng ba le tlhokomelong ea ba hlokahetseng (dependants) kotsing ba fumana chelete ena, NUM e behile melao ena e latelang bakeng sa tsamaiso ea li "trusts".

★ NUM le bahiri ba Kinross ba tla khetha mohlokomeli (trustee) ka mong, eo le ena a tlang ho khetha ea tla mo thusa;
★ Ho tla khethoa molaoli (referee) ea tla sheba litsekisano mahareng a bahlokomeli;
★ Bahlokomeli ba tla arola likabelo tse behiloeng ka ho ea ka karohano tse hlahisitsoeng ka holimo, mme bao ba lokelang ba ka nna ba ntša chelete ea bona letloleng leo kapa ba e tlohella hore e hlokomeloe ke letlole leo;
★ Bao ba tla fumana chelete letloleng ba tšoanela ho etsa boitlamo ka ho ngola fatše hore ba ke ke ba pheta ba etsa nyeoe e 'ngoe ea molao khahlanong le Morafo oa Kinross mabapi le kotsi eo;
★ Liphaello tsa chelete tsohle tse tla fumanoa letloleng li tla sebelisoa bakeng sa ba neng ba le tlhokomelong ea ba hlokahetseng kotsing (dependants);
★ Ha ho ka ba le chelete e sa sebelisoang ka selemo sa 1997, bahlokomeli ba tla hloma letlole le leng hape le tla sebelisoa ho thusa litho tsa NUM tse tla 'hlokahala 'kapa 'ho 'thusoe 'ba 'leng 'tlhokomelong (dependants) ea 'bona.

Tharollo ena ke phenyo ea histori bakeng sa NUm boitsekong ba eona ba ho tiisetsa hore basebetsi ba merafong ba natefeloa ke maemo a bophelo a amohelehileng le bophelo bo botle le polokeho.